

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджуються сучасні шляхи організації обліково-аналітичного забезпечення як складової частини системи економічної безпеки вітчизняних підприємств. Розглядаються основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення, його зміст та роль у підготовці інформації, що використовується для прийняття рішень пов'язаних з підтриманням стабільного функціонування суб'єктів господарювання.

В статье исследуются современные проблемы организации учетно-аналитического обеспечения как составляющей части системы экономической безопасности отечественных предприятий. Рассматриваются основные направления осуществления учетно-аналитического обеспечения, его содержание и роль в подготовке информации, которая используется при принятии решений связанных с поддержкой стабильного функционирования субъектов хозяйствования.

In article modern problems of the organization of registration-analytical maintenance as making part of system of economic safety of the domestic enterprises are investigated. The basic directions of realization of registration-analytical maintenance, its maintenance and a role in preparation of the information which is used at decision-making connected with support of stable functioning of subjects of managing are considered.

Ключові слова: організація обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки, аналітик з питань фінансово-економічної безпеки, напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення, зміст та складові обліково-аналітичної діяльності.

У сучасному світі останнім часом зросла увага до проблеми забезпечення економічної безпеки соціальних систем. Це головним чином обумовлено протиріччями, що загострилися, у різних сферах діяльності людства. У тому числі міжнародній, воєнній, економічній, екологічній, гуманітарній, міжконфесійній, міжетнічній й інших. До цього варто додати економічні кризи й природні катаклізми, які вже довелося пережити людству, а також прогнозовані вченими загрози потенційних майбутніх катастроф.

Все це загостило потребу в безпеці не тільки окремої людини, соціальних систем, але й світової цивілізації в цілому.

У суспільстві стає усе більше усвідомленою необхідність комплексної протидії небезпекам, ризикам, викликам, породженим процесами глобалізації світової економіки.

В сучасних умовах господарювання організація економічної безпеки на вітчизняних підприємствах потребує системного підходу. На думку провідних вчених, що займаються проблемами безпеки суб'єктів господарювання, під системою економічної безпеки слід розуміти інтеграцію теоретичних підходів і практичних дій, які забезпечують максимально повний захист від усіх видів загроз та небезпек їх діяльності [1, 2, 3].

Така система ефективна лише тоді, коли нею відповідним чином керують, підтримують її стабільне функціонування на всіх рівнях, з метою упередження (недопущення) прорахунків в управлінні сталим розвитком підприємства, витоку конфіденційної економічної інформації, порушення правил зберігання комерційної таємниці, економічних диверсій тощо.

Проблемам забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання та характеристики окремих її складових присвячено немало праць таких вчених, як І. Білоусова, О. Захаров, С. Єрохін, О. Кириченко, А. Козаченко, О. Ляшенко. Разом з тим, аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати той факт, що в сучасних теоретичних та методологічних розробках відсутня системність досліджень пов'язаних з обґрунтуванням окремих складових інформаційного забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємств, які потребують подальшого розгляду.

Центральне місце у складі інформаційного забезпечення відводиться обліково-аналітичному забезпеченню. Під *обліково-аналітичним забезпеченням економічної безпеки* суб'єкта господарської діяльності розуміють цілісну інформаційну систему, що об'єднує методи та технології усіх видів обліку, аналізу та безпеки з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам безпеці діяльності підприємства та його сталому розвитку.

Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, здійсненні оперативного мікроаналізу та використання його результатів при моделюванні управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства. Тому її головною метою є надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку. Виходячи з цього, основними завданнями здійснення обліково-аналітичного забезпечення є:

- діагностика фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його неспроможності (банкрутства);
- оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства;
- оцінка стану безпеки та фінансової надійності потенційних партнерів підприємства;
- оцінка стану економічної безпеки конкурентів з метою виявлення стратегії їх діяльності на ринку;
- підготовка інформації для прийняття управлінських рішень відносно співпраці з партнерами в умовах виявлених загроз та небезпек;
- максимально повне та достовірне інформаційне забезпечення функціонування системи економічної безпеки;
- ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз;
- мінімізація ризиків пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією;
- сприяння гармонізації інтересів підприємства в цілому як юридичної особи та окремих співробітників як фізичних осіб з метою мінімізації внутрішніх загроз;
- забезпечення захисту отриманої інформації, яка відноситься до комерційної таємниці підприємства.

Таким чином, з одного боку, обліково-аналітичне забезпечення є інформаційною основою для здійснення моніторингу оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства, а з іншого — специфічним видом професійної діяльності в галузі безпеки, який безпосередньо впливає на її забезпечення і характеризується суб'єктами діяльності, формами та принципами її реалізації.

Та не зважаючи на всю важливість обліково-аналітичної складової у забезпеченні економічної безпеки підприємства, системних наукових досліджень, щодо методик та технологій збору та обробки обліково-аналітичної інформації у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств поки не здійснено.

Метою даного дослідження є висвітлення основних проблем щодо організації обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки вітчизняних підприємств.

Проведені нами дослідження на 100 промислових підприємствах, що входять до системи корпоративної безпеки Українського союзу промисловців і підприємців (45% від загальної кількості членів УСПП), підтверджують, що на більшості українських підприємств простежується відсутність або безсистемність обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки. Так 83% опитаних суб'єктів господарювання вважає, що обліково-аналітичне забез-

печення функціонування системи економічної безпеки на їх підприємствах здійснюється не в повному обсязі, 12% — стверджує, що такого забезпечення у системі економічної безпеки їх підприємств не здійснюється зовсім і лише 5% опитаних заявили, що на їх підприємствах існує система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки (рис. 1).

Такий стан вони пояснюють, у першу чергу, відсутністю теоретичних розробок щодо використання облікової інформації в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. При цьому представники кожної із зазначених груп на запитання: «Чи потрібно, для вашого підприємства обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки?» дали стверджувальну відповідь, що ще раз підтверджує актуальність даного напрямку досліджень.

Рис. 1. Результати досліджень щодо існування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки на промислових підприємствах, що входять до складу УСПП

При визначенні поглядів на сутність здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємствах, де працюють опитувані, відповіді розподілились наступним чином (рис. 2).

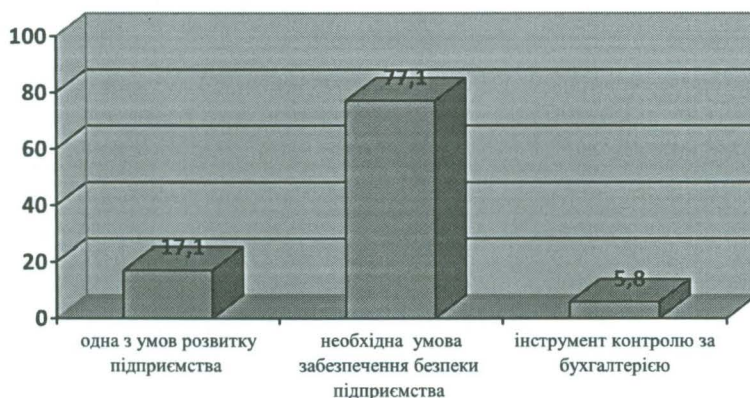

Рис. 2. Розподіл поглядів на здійснення обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства

Отже, переважна більшість опитаних (94,2%) вважає здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки необхідною умовою як підтримання безпеки так і сталого розвитку підприємства.

На підтвердження цього висновку, ми зробили спробу визначити значимість окремих напрямів обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки з позицій засновників підприємства та найманих менеджерів. При цьому опитувані повинні були проранжувати ці напрями за значенням для себе від 1 до 10, де 1 є найбільш значущим. Отримані результати надані у таблиці 1.

Розподіл показників визначення основних напрямів здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки (у % та рангових місцях), на думку представників засновників та менеджерів

№ п/п	Статусні групи:	Засновники (перша група)		Менеджери (друга група)	
	напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки промислових підприємств:	у %	ранг	у %	ранг
01	здійснення діагностики фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його неспроможності (банкрутства)	6	6	6	5
02	здійснення оцінки стану та рівня економічної безпеки власного підприємства	11	3	23	2
03	здійснення оцінки стану безпеки та фінансової надійності потенційних партнерів підприємства	7	5	15	3
04	здійснення оцінки стану безпеки та визначення стратегії діяльності на ринку конкурентів	10	4	9	4
05	забезпечення збереження та примноження матеріальної та фінансової бази підприємства, раціонального та ефективного використання ресурсів підприємства	4	7	4	6
06	забезпечення надання інформації необхідної для прийняття управлінських рішень щодо доцільності діяльності з урахуванням виявлених загроз та небезпек	36	1	5	7
07	мінімізація ризиків пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією	2	8	34	1
08	ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз	23	2	3	8
09	забезпечення захисту отриманої інформації, яка відноситься до комерційної таємниці	1	9	1	9
10	інший напрям	0	10	0	10

Як бачимо, представники першої групи серед головних напрямів здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки промислових підприємств виділяють: надання інформації необхідної для прийняття управлінських рішень щодо доцільності діяльності з урахуванням виявлених загроз та небезпек, а також ідентифікацію ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз. Таке ранжування є обґрунтованим і відповідає цілям та завданням, що вирішують засновники, які одночасно і працюють на своїх підприємствах. Вони розглядають обліково-аналітичне забезпечення як один з механізмів стратегічного управління або інструмент розробки управлінських рішень стосовно функціонування та розвитку підприємства в умовах потенційних та реальних загроз його діяльності.

Свою чергою менеджери (фахівці з економічної безпеки) вбачають основне призначення обліково-аналітичного забезпечення в мінімізації ризиків пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією та вимірюванні оцінки стану та рівня економічної безпеки власного підприємства. Такий вибір пріоритетних напрямів цілком відповідає завданням, які вирішує підрозділ економічної безпеки на промисловому підприємстві. Адже менеджери надають перевагу тим напрямам підготовки інформації, що допомагають вирішувати тактичні завдання по забезпеченню економічної безпеки на підприємствах, де вони працюють.

Таким чином, як засновники так і фахівці з економічної безпеки одностайні в своїх поглядах, що обліково-аналітичне забезпечення є складовою частиною системи економічної безпеки підприємства і здійснюється для надання необхідної обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень як стратегічного, так і тактичного характеру. Узагальнені результати за двома групами опитуваних представлені на рис 3.

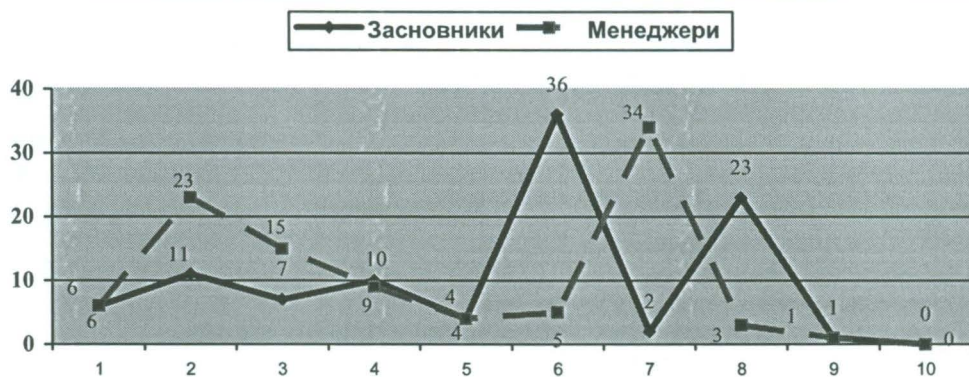

Рис. 3. Узагальнений розподіл показників визначення основних напрямів здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки на промислових підприємствах, що входять до складу УСПП

В зв'язку з цим в основу обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки повинна бути покладена нова парадигма традиційного бухгалтерського обліку з урахуванням інформаційних потреб різних користувачів. Такий облік повинен бути багатоцільовим, інтегрувати методики фінансового, управлінського та стратегічного обліку, сприяти зниженню інформаційного ризику для користувачів та забезпечувати достовірне відображення інформації про окремі параметри господарської діяльності в ретроспективному та перспективному розрізах. У поєднанні з аналітичною системою та спеціальними методами безпеки, система багатоцільового бухгалтерського обліку повинна стати основою інформаційного забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності.

Стає очевидним, що узагальнення такої інформації при забезпеченні економічної безпеки має відбуватися в єдиному інформаційному центрі, який міг би об'єднати збір даних, перевірку їх достовірності, обробку та надання відомостей окремим користувачам в залежності від потреби в ній.

Видається досить сумнівним, що такий центр можна організувати в рамках традиційної бухгалтерії, оскільки її працівники орієнтовані виключно на свої вузькі функції з підготовки фінансової звітності, про що свідчить той факт, що управлінський облік, задекларований у Законі про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні, до цього часу так і не набув статусу обов'язкового на кожному підприємстві, а стратегічний облік взагалі не сприймається обліковими працівниками. Отже, стає зрозумілим, що, як підтверджують професори М. Чумаченко та М. Пушкар [4, ст.13], такий центр здатний очолити лише спеціаліст з інформаційного менеджменту (аналітик), оскільки бухгалтери в основній своїй масі сьогодні не спроможні отримати неформалізовані дані й перетворити їх на інформацію для менеджерів за складовими економічної безпеки.

В зв'язку з цим актуальною проблемою стає виділення обліково-аналітичної діяльності по забезпеченню економічної безпеки в самостійний напрям знань, що потребує окремої підготовки аналітиків. Така діяльність є складовою частиною системи економічної безпеки підприємства, і полягає у професійно організованій роботі аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки, спрямованій на отримання, аналіз та оцінку інформації, яка дає змогу визначити критерії, рівень та стан економічної безпеки власного підприємства або іншого суб'єкта господарювання, діяльність якого може вплинути на стан безпеки власного підприємства.

Об'єктом діяльності аналітика з питань фінансово-економічної безпеки є здійснення оцінки ефективності функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності з використанням методів фінансового аналізу, бухгалтерського обліку, а також спеціальних методів забезпечення безпеки.

Предметом його діяльності є встановлення індикаторів та критеріїв оцінки рівня та стану економічної безпеки підприємства, визначення фінансової надійності окремих його партнерів,

розробка важелів гармонізації економічних та соціальних відносин з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами діяльності з метою недопущення виникнення загроз, що впливають на економічну безпеку підприємства.

Результати анкетування надані на рис. 4 дають можливість стверджувати, що переважна більшість опитаних (78,0%) згодна з авторським визначенням, 1,4% респондентів не згодні з таким тлумаченням предмету діяльності аналітиків, тоді як 20,6% опитаних — частково згодні з цим визначенням. Вони вважають за необхідне розширити предмет діяльності аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки і пропонують включити до сфери їх професійного впливу окрім запропонованих, ще завдання, які безпосередньо пов'язані з здійсненням діяльності фахівців з конкурентної розвідки.

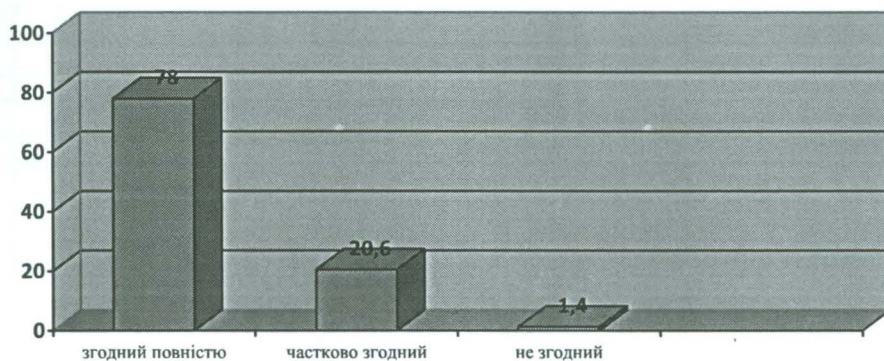

Рис. 4. Визначення предмету діяльності аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки представниками промислових підприємств, що входять до складу УСПП

Аналіз завдань пов'язаних з наданням обліково-аналітичної інформації для забезпечення економічної безпеки підприємства свідчить про те, що обліково-аналітична діяльність повинна здійснюватися в підрозділі економічної безпеки, а фахівці які її втілюють мусять бути штатними працівниками цього підрозділу. З такою думкою погоджуються 100% опитаних підприємств.

При цьому переважна більшість власників (85%) вважає, що ця діяльність повинна носити системний комплексний характер, а 15% стверджує, що така діяльність може мати плановий характер.

Що ж стосується опитаних фахівців з безпеки, то їх погляди на характер діяльності по здійсненню обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки мають більшу строкатість: 82% відповіли, що діяльність повинна мати системний характер, 10% — плановий характер, 4% сказали, що діяльність повинна здійснюватися при виникненні реальних загроз та небезпек з метою їх усунення, ще 3% констатували, що діяльність мусить здійснюватися час від часу з метою попередження загроз, а 1% опитаних стверджував, що характер діяльності повинен визначатися фінансовою потребою підприємства.

Разом з тим 100% опитаних як власників так і найманих менеджерів стверджують, що така діяльність буде потребувати введення нових посад в підрозділах економічної безпеки, утворення для них робочих місць, забезпечення необхідними засобами.

Для визначення пріоритетності результатів діяльності що здійснюють аналітики з питань фінансово-економічної безпеки, ми запропонували опитуваним здійснити їх ранжування від 1 до 10, де 1 є найбільш значущим. Отримані результати надані у таблиці 2.

Розподіл показників визначення результатів здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки (у % та рангових місцях), на думку представників на думку представників засновників та менеджерів

№ п/п	Статусні групи:	Засновники (перша група)		Менеджери (друга група)	
	результати здійснення обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки промислових підприємств:	у %	ранг	у %	ранг
01	розробка методики здійснення обліково-аналітичної діяльності	8	8	2	8–9
02	визначення індикаторів економічної безпеки	13	2	24	2
03	діагностика фінансово-господарської діяльності власного підприємства	11	5	10	4
04	оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства	12	3- 4	12	3
05	оцінка стану фінансової надійності партнерів	12	3–4	9	5
06	оцінка стану економічної безпеки конкурентів	10	6	4	7
07	оцінка впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на фінансовий результат підприємства	19	1	32	1
08	розробка важелів сприяння гармонізації інтересів підприємства в цілому та його співробітників	9	7	2	8–9
09	розробка заходів щодо недопущення (мінімізації) впливу зовнішніх та внутрішніх загроз	6	9	5	6
10	інший результат	0	10	0	10

Визначення результатів здійснення обліково-аналітичної діяльності при забезпеченні функціонування системи економічної безпеки підприємств представниками як менеджерів, так і власників є очікуваним, адже ці категорії персоналу розглядають зазначені результати, як одне з джерел отримання необхідної інформації для прийняття управлінських рішень.

Та незважаючи на досить суттєве професійне навантаження, яке здійснюють аналітики з питань фінансово-економічної безпеки та значну практичну потребу в таких спеціалістах, переважна більшість підприємств України не має у своєму штаті відповідних посад.

Зі 100 промислових підприємств, що входять до складу УСПП, на яких проводилися опитування, тільки у 27% є відповідні посади аналітиків у підрозділах економічної безпеки, тоді як на інших підприємствах ці функції виконують фахівці з економічної безпеки, до посадових обов'язків яких входить здійснення обліково-аналітичної діяльності. Таке ставлення до посади аналітика з фінансово-економічної безпеки опитуванні обґрунтовують тим, що в Україні відсутня система підготовки цих фахівців, які безумовно потрібні вітчизняним підприємствам. При наявності таких спеціалістів 85% опитаних керівників суб'єктів господарської діяльності готові ввести такі посади та прийняти на роботу аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки.

При підготовці цих спеціалістів слід пам'ятати, що в умовах сьогодення безпека підприємств пролягає перш за все в площині фінансово-економічних відносин та інтересів і вимагає від фахівців базових знань з економіки, фінансів, права [2, ст.123]. Знання з оперативно-розшукової діяльності є додатковими й не відіграють головну роль у забезпеченні безпеки підприємств. Тобто, фахівець з економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності повинен мати спеціальну фінансово-економічну та юридичну освіту у цій галузі.

Висновки

Проведені дослідження дають можливість сформулювати низку узагальнюючих положень, які розкривають зміст обліково-аналітичного забезпечення та його роль як суттєвого чинника функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

1. Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення економічної безпеки і являє цілісну інформаційну систему, що об'єднує методи та технології усіх видів обліку та аналізу з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам безпеці діяльності підприємства та сталому його розвитку.
2. В основу обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки повинні бути покладені принципи багатоцільового бухгалтерського обліку, який сприятиме зниженню інформаційного ризику для користувачів та зможе забезпечити достовірне відображення інформації про окремі параметри господарської діяльності в ретроспективному та перспективному розрізах;
3. Серед численних проблем, що стоять перед керівниками українських підприємств одне з центральних місць займає нестача висококваліфікованих фахівців у сфері обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, які б мали креативне мислення і добре розуміли процеси, що відбуваються в сучасній економіці в умовах суцільної глобальної конкуренції, перманентних небезпек, загроз і ризиків;
4. Обліково-аналітична діяльність, як складова механізму обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки полягає у професійно організованій діяльності аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки, спрямованій на отримання, аналіз та оцінку інформації, яка дає змогу визначити критерії, рівень та стан економічної безпеки власного підприємства або іншого суб'єкта господарювання, діяльність якого може вплинути на стан безпеки власного підприємства;
5. Сучасна система обліково-аналітичного забезпечення потребує нового сутнісного наповнення як комплексу взаємодіючих та взаємопов'язаних методів, методик, процедур і моделей, призначених для обґрунтування прийняття управлінських рішень в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства. Вона має включати в себе усі без винятку обліково-аналітичні інструменти з метою отримання синергетичного ефекту від їх комплексного застосування при забезпеченні стабільного та стійкого фінансового стану підприємства.

Література:

1. Білоусова І.А. Управлінський облік — інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства: Монографія. — К.: Дорадо-Друк, 2010. — 432 с.
2. Гончаренко Л.П. Управление безопасностью: учебное пособие. — М.: КНОРУС, 2010—272 с.
3. Кириченко О.А., Денисенко М.П., Сідак В.С. та ін. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах глобальної фінансової кризи / Монографія. — К.: ІМБ Університету «КРОК», 2010. — 412 с.
4. Чумаченко М., Пушкар М. Свобода підприємництва та безпека економічної діяльності бізнесу // Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Тернопіль: ТНЕУ, 2010. — с. 11–14
5. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
6. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 784 с.
7. Класифікатор професій України ДК 003:2010. — К: КНТ, 2010. — 247с.